

BİR BÜYÜK DÜŞÜNCE: PEKİN HAMİDİYYE ÜNİVERSİTESİ*

Çetin Aykurt**

Özet

Türkler ile Çinliler arasındaki münasebet milattan önceki devirlere kadar dayanmaktadır. Türklerin tarih boyunca siyasi birlik oluşturdıkları topraklar içinde Kuzey Çin sahası da bulunmaktadır. Osmanlı padişahı II. Abdülhamid (1876-1909), İslamcılığı iç ve dış siyasette bir sistem haline getirmeyi hedeflemişti. Dünya İslam birliği gayesiyle, Afrika, İran, Hindistan ve Çin'e ajanlar göndermişti. Eğitime ayrı bir önem veren II. Abdülhamid ülke içindeki çalışmaları yanında Çin Müslümanları'nın da eğitilmesi amacıyla Pekin'de Hamidiyye Üniversitesi'nin diğer adıyla Dâr'ül- Ulûm'il Hamidiyye'nin teşekkül etmesini sağlamıştır. Bu durum II. Abdülhamid' in etki alanını göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Çünkü 1908'de II. Abdülhamid'in adına açılan bu eğitim kurumu o günkü şartlarda çok büyük bir olaydır ve bu oluşum, adım adım gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: *II. Abdülhamid, Çin, Osmanlı Devleti, Pekin Hamidiyye Üniversitesi, Dâr'ül-Ulûm'il-Hamidiyye*

Abstract

Beijing Hamidiyye University: A Great Manner of Abdulhamid 2nd

Relationships between Turks and China descended to since BC times. Turkish states' sovereignty reaches to North China territories beyond the history. Ottoman sultan Abdulhamid 2nd (1876-1909) aims to be a system Panislamism in both inner and outer policies. He has sent spies to Africa, Iran, India and China to create of World Islamic Association. Abdulhamid, who considers especially to teaching, finds of Hamidiyye University in Beijing, that's Dâr'ül- Ulûm'il Hamidiyye, for teaching of China's Muslims. This situation that shows the effect area of Ottoman sultan is very important. Because the opening school of Abdulhamid is greatest activity in bad conditions in 1908. This activity was to be step by step.

Keywords: *Abdulhamid 2nd, China, Ottoman Empire, Pekin Hamidiyye University in Beijing, Dâr'ül-Ulûm'il-Hamidiyye*

* Bu yazı, Sinop Üniversitesinin ev sahipliğinde, Sinop'ta 1-3 Ekim 2012 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim Bilimleri Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin makale haline getirilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin. dr.cetinaykurt@gmail.com

Türkler ile Çinliler arasındaki ilişkiler, milattan önceki devirlere kadar gitmektedir ki bu ilişkiler, İslamiyet öncesi Türk Tarihi bakımından büyük önem arz etmekte olan Çin yıllıklarında da ortaya çıkmaktadır. Anadolu'ya göç eden Türklerin Çin ile olan ilişkileri, daha çok karayoluyla yapılan ve bir çini kaplar ile ipek dokumalar üzerine kurulu uzak yollu bir ticarî faaliyet olarak görülmektedir. Oysaki Çin, bünyesinde azımsanmayacak bir Türk ve Çin kökenli Müslüman nüfusu barındırmasına rağmen, Osmanlı Devleti, XIX. yüzyıl sonlarına kadar bu bölge ile yeterince ilgilenememiştir. Ancak yine de XVI. yüzyılda, Kanuni Sultan Süleyman devrinde, Çin'e beş defa elçilik heyeti gönderilmiştir. Ayrıca sayıları az olmakla birlikte ticaret veya misyonerlik gibi gayelerle Çin'e giden Osmanlılar da bilinmektedir.¹

1949 senesinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş ve din olgusu, komünist rejimce yasaklanmış olmasına rağmen, Çin'in büyük nüfusunun içerisinde Müslümanlar varlıklarını korumuşlardır. Bu ülkede yaşayan Müslümanlar içerisinde, Çinli olanların dışında, Uygur, Kazak, Moğol, Kırgız, Salar, Özbek, Tatar kökenli topluluklar da vardır. Bu toplulukların büyük bir kısmı Doğu Türkistan'da, Çinlilerin 1955 senesinde resmen kurdukları Sincan Uygur Muhtar Bölgesi'nde yaşamaktadırlar.² Yapılan 1982 yılı nüfus sayımına göre Uygur Bölgesinde, Türk asıllı ve Müslüman olanların toplam nüfusu 14.598.654 olarak açıklanmıştır. Çinli yetkilerin saklamasına karşın, bütün ülkede 70-100 milyon Müslüman'ın olduğu ileri sürülmektedir³.

Makalemizde, II. Abdülhamit döneminde Çin Müslümanları ile olan ilişkilerin bir tezahürü olarak kurulan Pekin Hamidiyye Üniversitesi hakkında bulunan bazı yeni belge ve haberleri sunmayı hedefledik.

II. Abdülhamid'in Çin Siyaseti

Batı, Osmanlı bünyesindeki azınlıkları isyana teşvik etmekte, ayrıca Anadolu dışındaki Müslümanlar arasında ırkçılık çıkartarak, bunları da devletten ayırmaya çalışmaktadır. Bu faaliyetlerin temelinde sadece ekonomik üstünlük sağlamak olmayıp, Ortadoğu bölgesinde Hıristiyanlığı yerleştirme düşüncesi yatmakta idi. Avrupalılar, Anadolu dışındaki Müslümanlara, Osmanlı Devleti'ni sömürgeci, kendilerini de bu sömürgeciden kurtarıcı olarak gösterme gayreti içindeydiler.

II. Abdülhamid, Batı'nın bu faaliyetlerine bir set çekmek amacıyla idi. Bu bakımdan hilafet politikasının bir boyutu olarak Mağrip ülkelerinden Çin'e

¹ Turan 2011, s.80.

² Devlet 1993, s.417-429.

³ Lee 1993, s.327.

kadar tüm dünya Müslümanları üzerinde egemenliğini ilan etmek suretiyle, dış ilişkiler alanında önemli bir manevra alanına sahip olur. II. Abdülhamid, bu amaçla, Müslümanların bulunduğu topraklarda propaganda yapılması, ulema gönderilmesi, Osmanlı Devleti lehinde propaganda yapan dergilere maddi yardım edilmesi, dinî faaliyetler için binaların kurulması gibi farklı stratejik icraatlarda bulunmuş idi.⁴

Sultan Abdülhamid, ilke olarak Müslümanları tek bir devlet çatısı altında toplamayı hedeflememiştir. Hedefi, Osmanlı'yı yaşatmak ve halifeliğin itibarını yüceltmek olmuştur. Onun düşüncesi, devletindeki Müslümanların birlik ve dayanışmasını sağlamaktı. Osmanlı devleti dışında Panislamizm, İslam âlemine sadece moral destek, halifeye itibar sağlama ve sömürgeci devletlere karşı tehdit olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Propaganda faaliyetleri itibar kazanmak, nüfuz tesis etmek yönüyle İslam âlemine yönelik icraatlardır. Bunun yanında Avrupa sömürgeci devletler için de bir nevî ürkütme aracı olduğu kesindir.⁵

II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti, 1890 senesinden itibaren Çin'deki Müslümanlar arasında Halife sıfatıyla etkisini göstermeye başlamıştı. Bu dönemde, özellikle Pekin'deki Müslümanlar başta olmak üzere, ülkedeki Müslümanlar Cuma namazlarındaki hutbeyi II. Abdülhamid adına okumaya başlamışlardı. Bununla ilgili olarak Sultana sunulan bir arızada da şöyle ifade edilmiştir:

Pekin'deki câmilerde dört beş seneye gelinceye kadar hutbe-i şerîfekerâ'ati esnasında Hulefâ-i Abbasiyye'nin ismi yâd idilür iken el-yevmnâm-ı akdes-i hümayunlarının her Cum'a günü yâd ve tezkâr ve ömrü şevket-i hümayunlarına du'â edilmekte olduğuna ve din-i mübîn-i İslâmın an-karîb Afrika'yı ihâtâ edeceği gibi Çin'de dahi fevkalâde mühim bir mevki tuttuğuna ve garbiyyûnun bu hâli begayet nazar-ı dikkate alması lâzım geleceğine dâ'ir ehemmiyetli bir bend-i mahsûsun her gün altı yüz bin nüshası satılmakta olan "Peti Jurnal" [Petit Journal]den hülasaten bi't-terceme matviyyen arzına mûsâra'at kılındığı ma'rûzdur. Kâtibe-i ahvâlde emr u fermân velî-ni 'met-i bi-imtinân Halife-i zî-şân-ı kerâmet beyânşehin-şâh-ı hakâyıktan efendimiz hazretlerindir.⁶

Hicri: 1310 (Miladi 1893)

Çin Ülkesi, XIX. yüzyılın sonlarında Batı'nın sömürge alanı içindeydi. Güneyinde yer alan, bugünkü Vietnam-Laos-Kamboçya ülkelerinin bulunduğu

⁴ Georgeon 1999, s.271.

⁵ Kodaman 1999, s.283; ayrıca bkz. Georgeon 2012, s.285; Findley 2011, s.148-150; Deringil 2007, s.30.

⁶ Özyurt v.d. 2005, s.113.

Hindo-Çin bölgesi de Fransızlarca sömürge haline getirilmişti. ABD, Rusya, Japonya ve Avrupalı bazı ülkeler, bu toprakları sömürmekte, ayrıca Hıristiyanlığı yayma politikası da yürütmekte idiler. Özellikle Hıristiyan misyonerlerin faaliyetleri, Çinli Müslümanların da hoşuna gitmiyordu. Çünkü bu sıralarda Çin’de toplam nüfus içinde Müslümanlar, büyük bir yekûn teşkil etmekteydi ve resmi Çin istatistiklerine göre, ülkedeki Müslüman halkın nüfusu 1900’lerde yetmiş milyonu buluyordu.⁷

21 Eylül 1898’de İmparator Kuang Hsu’yu iktidardan devirerek başa geçen İmparatoriçe Tzu Hsi’nin aldığı kararlar, ülkede yabancı düşmanlığının fitilini ateşledi. Yihetuan Derneği, Kuzey Çin’de taraftar toplamaya yönelik çalışmalarda bulunan birçok gizli derneklerden birisiydi. Dernek, XIX. yüzyılın sonlarında, Sandong eyaletinde, Almanlar ve Çinli Hıristiyanlarla yerli halk arasındaki çatışmalardan da istifade ediyor, taraftar topluyordu. Şandong valisi, derneğin mensuplarını “haksever vatandaşlar” olarak nitelemek suretiyle, bir kısmını yerli milislere kattı. Bir müddet sonra da Yihetuan üyeleri ki bunlara yabancılar Boxer adını verdikleri için tarihte Boxer İsyanı denilen kanlı olaylar patlak verdi.⁸

İsyana katılan 70 bin Boxer savaşçısı arasında, Kansu eyaletinden gelme 10 bin Müslüman da bulunuyordu ve bunlar Pekin’e yerleşmişlerdi. İşte bu nedenle Avrupalılara karşı Çin’de ayaklanan Müslümanları yatıştırmak için, Alman İmparatoru II. Wilhelm, Abdülhamid’den yardım istemiştir. Bu istem üzerine Osmanlı Devleti, Çin Müslümanlarıyla temasa başlamıştır. Ancak Abdülhamid’in bu teması, II. Wilhelm’in arzuladığı düzeyde olmamış, aksine oradaki Müslümanların daha düzenli hareket etmeleri neticesini doğurmuştur. Bunun üzerine imparator, başlangıçta Abdülhamid’in Çin’de yapacağı faaliyetleri maddeten destekleyeceğini belirtmesine rağmen, bundan vazgeçmiştir.⁹ Ancak II. Abdülhamid hareket tarzından vazgeçmemiş, Çin’e birbiri ardına heyetler göndermiş ve İslam Birliği siyasetini oluşturmaya orada da devam etmiştir.¹⁰

II. Abdülhamid’in Avrupa’ya karşı olan mücadelesinde kendisine en fazla güç veren, onun Panislamist görüşleridir. Bu görüşleri uygulama alanı da bulmuştur. Sultanın Panislamist görüşlerini uygulama alanına koymak için kullandığı en büyük silah, “İslam Halifesi” sıfatıdır. Böylece “Halife’nin temsilcisi” olarak onun görevlendirdiği yetkililer, Afrika, Japonya, Türkistan ve

⁷ Sırma 1988, s.1113.

⁸ Huang 2007, s.279-281; ayrıca bkz. Cullag 2005, s.175.

⁹ Sırma1988, s.1113.

¹⁰ Sırma 2010, 70; ayrıca bkz. Eraslan 1999, s.376.

Çin'e gitmişlerdir.¹¹ Amaç, dış dünyadaki Müslümanlar ile ilişki kurmak, onları himaye etmek ve halifenin varlığını göstermektir.

Osmanlı Devleti'nin destekçisi olan Çinli Müslümanlar, Avrupalı güçlere karşı ekonomik olarak Osmanlılarla işbirliğine hazır dılar. Bu durumu değerlendiren II. Abdülhamid, Çin'deki Müslüman nüfusla ilgili bilgiler temin etmek amacıyla resmi ve özel görevlileri Çin'e gönderdi ve Çin'deki Müslüman liderlerle temas kurdu. Ayrıca Sultan, Wang Kuan (Abdurrahman) gibi Çinli Müslümanları davet ederek, Çinli Müslümanları Halifelik bayrağı altında toplama yollarını değerlendirdi.¹²

İslam Birliği siyaseti içinde Çin'e gelen yetkililerden en önemlisi yaveri Mirliva Enver Paşa'dır.¹³ Enver Paşa, 1848'de Osmanlı Devleti'ne iltica edip Müslüman olmuş, 1878'de Osmanlı ordusunda albaylık rütbesiyle görev yapan Polonyalı bir kontun oğluydu.¹⁴

Enver Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyeti, Çin'de etkin bir kuvvete sahip olan Avrupa devletlerini kaygılandırdı. Pekin'den Paris'e gönderilen 4 Haziran 1901 tarihli bir yazıda, Enver Paşa Heyeti'nin, görünüşte Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu Müslümanları arasında bulunan ilişkileri artırmak olduğu, ancak heyetin asıl amacının bilinmediği belirtilmektedir. Enver Paşa'nın başkanlık ettiği heyette, iki katip, iki alim, iki asker ve çok sayıda personelden oluşmakta idi. Fransız elçisi, heyet hakkında şunları ifade etmektedir: *"Bizim Hindo-Çin'deki sömürgelerimize komşu olan bölgelerde çok sayıda Müslümanın olması hasebiyle, bu heyet, çok yakından izlememiz gereken Panislamist temayüllerin bir işareti olabilir."*¹⁵

Heyet Çin'e vardığında, Boxer İsyanı, Avrupalı güçlerin zaferi ile sona ermişti. Böylece Osmanlı Heyeti'nin, Avrupalıların istediği Müslümanları teskin etme görevini yapmalarına gerek kalmamıştı. Bu durumda Enver Paşa heyetinde bulunan din işlerinden sorumlu olan Mustafa Şükrü, naib Tahir ve şeyhülislam Mehmed Cemaletdin Efendiler, II. Abdülhamid'in Çinli Müslümanlara mesajlarını içeren risaleler dağıttılar. Bu risaleler dayanışmayı artırmak amacıyla Çince hazırlanmıştı.¹⁶

Enver Paşa'nın Çin hakkında tam donanımlı bir bilgiye sahip olmamasından istifade eden Avrupa konsoloslukları, onun, Şanghai dışındaki Müslümanlarla iletişimini önlemek için yaptıkları girişimlerde de başarılı

¹¹ Sırma 1979, s.200.

¹² Lee 1999, s.365.

¹³ BOA, Y.PRK.HR., 29/69, 17 N 1318, BOA., Y.PRK.HR., 30/56, 16 M 1319

¹⁴ Sırma 2009, s.226.

¹⁵ Sırma 1980, s.161.

¹⁶ Lee 1999, s.365.

olmuşlardır.¹⁷ Çin'e gönderilen bu heyetten müderris Mustafa Şükrü ve Naib Tahir Efendilerin maaşlarının üçer bin kuruşa çıkartılması konusunda irade buyrulmuştu.¹⁸ Mirliva Enver Paşa çalışmalarını bitirdikten sonra Rusya yoluyla geri dönmüştür.¹⁹ Enver Paşa'nın Çin'deki faaliyetleri arzulan neticeyi vermemiş olmasına karşın Çin Müslümanlarına manevi destek sağladığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu deneyim, Osmanlı Devleti'ne yeni bir Çin Politikası saptama imkânını sunacaktı. Bu politikaya göre gizli hazırlıklar yapılarak Çinli Müslümanlarla gayri resmi yollardan temas kurmaya önem verilecekti.

II. Abdülhamid, 1902 yılında Muhammed Ali adındaki bir ajanı Çin'e göndererek, oradaki Müslümanlarla temasa geçirmiştir. Muhammed Ali, Çin'in Mançu eyaletinde Wang adında bir imamın misafiri olmuş ve faaliyetlerini buradan idare etmiştir. Muhammed Ali bir müddet sonra Japonya'ya geçmiş ve burada Yokohama limanında bir cami inşası için temaslarda bulunmuştu. Japonya'dan sonra tekrar Çin'e ve buradan da İstanbul'a dönmüştür.²⁰

Çin'e, 1905 yılında görevli olarak giden Süleyman Şükrü Bey de Şangay ve Pekin olmak üzere çeşitli kentlerde Müslümanların toplumsal ve ekonomik durumlarıyla ilgili araştırma sonuçlarını "Seyahat-ı Kübra" adlı eserinde değerlendirmiştir.²¹

Osmanlı Devleti, siyasî amaçlı heyetler dışında Çin'deki Müslümanlara dinî eğitim vermek amacıyla Fatih Camii hocalarından Ahmet Ramiz Efendi, mekâtib-i ibtidâiyye müfettişlerinden Hafız Ali Rıza Efendi, Hafız Tayyib Efendi ve Bursalı Hafız Hasan Efendi'nin görevlendirilmesi kararlaştırılmış ve kendilerine üç bin kuruş maaş tahsisi istenmiştir.²²

Pekin Hamidiye Üniversitesi

Çin'de Osmanlı Devleti'nin siyasî faaliyetlerinin bir neticesi olarak kültürel faaliyetler de önem kazanmıştı. Bu kültürel faaliyetler içinde en müstesna yeri, 1908 yılında açılan ve kapısında Osmanlı bayrağı dalgalanan Pekin "Darü'l Ulumi'l Hamidiyye" medresesi yani Pekin Hamidiye Üniversitesi'dir.²³ Bu üniversitenin faaliyete geçmesi II. Abdülhamid'in izlediği dış politikanın tesir alanını göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

¹⁷ Sırma 2010, s.82.

¹⁸ BOA, İ.HUS., 88/3, 3 M 1319

¹⁹ BOA, İ.HUS., 89/68, I R 1319, BOA., İ.HUS., 88/95, 25 S 1319

²⁰ Sırma 2009, s.159-160.

²¹ Turan 2011, s.83.

²² BOA, İ.HUS. 151/114, 7 M 1325.

²³ Sırma 1978, s.160; ayrıca bkz. Finkel 2012, s.442.

Nitekim Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nin 2 Safer 1326 (5 Mart 1908) tarihli sayısında çıkan makalede okulun açılışını şöyle açıklamıştır:

Pekin "Daru'l Ulumi'l Hamidiyye" Medresesi

Pekin'den mektup:

Hurşîd-i pertev efruz-i İslâmiyet'in neşr-i füyûz-ı hidayet eylediği memâlik ve büldânda mütemekkin bütün ehl-i imanın hasbe'd-diyâne Asitân-ı aliyin-i âsiyân-ı Hilâfet-i Mukaddese-i İslamiyye'ye karşı perverde ettikleri ihtisâsât-ı ubudiyet ve sadakat ve revâbit-ı âliye-i mahabbetin bihakkin takdir-i derecâtı ancak oralarda bulunarak, bu tezahürat-ı ihlâs gâyatı, bu râbita-ı kaviyye-i ubudiyetmendâne âsârını re'yul ayn görmekle mümkün olabilir. Aksa-yı Şarkta ve bi't-tahsîs milyonlarca ehl-i İslâm bulunan Hitta-i Cesime-i Çin'de mütemekkin ihvan-ı dinin makam-ı kudsiyyet-i ittisam-ı Hilâfet-i Uzma'ya ve ala'l husus haslet-i pâkize ve secâyâ-yı aleviyye-i fitriyye ile mütehalli ve min kibeli'r-Rahmân ümmet-i nâciye-i İslamiyye ve Millet-i Muazzama-yı Osmaniyye'ye bir mevhîbe-i celile-i Sübhanî olan Zât-ı Hilâfetsemât-ı Zîşân, Halife-i adaletnişân, Vekil-i Resul-i Rabb-i Müste'an Efendimiz Hazretleri hakkında hasbe'd-diyâne perverde ettikleri hissiyât-ı pâkize-i ihlâs ve ubudiyet, her türlü takdirâtın fevkindedir. Hitta-i Çin'de mütemekkin ehl-i imânın lisân-ı ihlâsında daima mahâmid-i celile-i Hazret-i Hilâfetpenâhî olduğu gibi, bütün cevami ve mesacid-i şerifede nâm-ı meali-yi ittisâm-ı Hilâfetpenâhî'nin yâd ve edâ olduğu zaman cibâh-ı ehl-i imânda tecellinüma olan âsâr-ı server ve inbisât, neşve-i ruhânî, bütün safvet ve samimiyetle nazar-ı takdir ve istihsânı celb eder. Çin Müslümanları, Hitta-i mezkûrede mütemekkin anasır-ı saireye nisbetle daha ziyade çalışkan, muhibb-i terakki, fazâil-i ahlakiye ve hasâil-i bergüzide ile mütehalledirler. Bu hasâil-i mümtaze, Din-i Mübin-i Ahmediyye'nin âsâr-ı telkinât-ı aliyesinden olduğuna şüphe yoktur. Çin Müslümanlarının hüsn-ı ahlak ve siretleriyle beraber bilhassa salabet-i diniyeleri vardır.

Yalnız Pekin'de otuz sekiz cami-i şerif mevcuttur. Buralarda binlerce ehl-i İslâm tarafından evkât-ı hamsede eda-yı salat olunarak ed'iyeye-i vâcibu't-te'diye-i Hazret-i Hilâfetpenâh a'zami yâd ve tezkâr kılınmakta olduğu gibi Cuma günleri arabiyü'l ibare kırâat olunan hutbeler, Pekin Müftisi ve ulema-yı saire-i mahalliye tarafından Çin lisanına bi't-tercüme medamin-i âliyyesi cemaât-ı müslimine telkin olunmaktadır.

Çin Müslümanları maârifperver ve çalışkan oldukları cihetle evlâdlarının nimet-i celile-i maârifden hissemend olmalarını arzu ettikleri için Hitta-yı Çin'in havali-yi muhtelifesinde Müslümanlara mahsûs yüzlerce müessesât-ı ta'limiyye ve medaris-i ilmiyye vücuda getirmişlerdir. Bazı âsârde, Pekin'de üç cami-i şerif ile on iki bin muvahhidinin mevcudiyetinden bahs edilmiş olduğu görülmüş ise de, bunun iki yüz sene evveline aid bir ma'lumât olduğuna şüphe yoktur. Bugün, söylediğimiz gibi, nefsi Pekin'de otuz sekiz cami-i şerif ve me'âbid-i cesimede eda-yı farıza-ı ibâdet eden binlerce ehl-i İslâm vardır.

Her cami-i şerifin, mükemmel ve muntazam bir medresesi mevcuttur. İşbu müessesât-ı ilmiyye, Çin'de ma'ârif-i İslamiyye'nin derece-i terakkisine güzel birer misâl teşkil eder.

Bundan evvel Çin Müslümanları tarafından, mevcûda ilâveten, te'sisi takarrur eden, bir medrese-i ilmiyyenin teberrüken nâm-ı kudsiyyet ittisam-ı Hilâfetpenâh-ı a'zamiye izâfetle "Daru'l Ulumi'l Hamidiyye" tesmiye olunarak vaz-ı esâs-ı resm-i behini icra ve bu vesile ile binlerce ehl-i imân tarafından mahâmid-i celile-i Hilâfetpenâh-ı a'zamî bihulûsi'lbâl yâd ve edâ kılınmıştı. Medrese-i mezkûrenin nâm-ı uluvviyet-i ittisâm-ı Hâlifesi a'zamiye nisbet edilmesi hakkında Çin Müslümanlarının izhâr ettikleri şu arzu-yı dindârâne sezâvâr-ı takdir ve sitayişdir. Pekin "Daru'l Ulumi'l Hamidiyye" Medresesinin inşaatı ahiren pezira-yı husn-ı hitâm olmağla resm-i küşadî kılınmıştır.

Resm-i küşadda Pekin Müftisi Faziletli Efendi Hazretleriyle ulemâyı mahalliye ile Pekin Müslümânlarından binlerce halk hazır bulunmuştur. Pekin Ma'ârif Umumiyye Nezaretinden bir çok erkân ve ümera dahîresm-i küşadda hazır bulunmakta idiler. Çin Ma'ârif Nazırının dahî resm-i mezkûrda bulunması mukarrer idi. Lakin o sırada şiddetle hükümfermâ olan kar fırtınası münasebetiyle nâzır-ı mumaiyleh resm-i küşadda hazır bulunamamıştır. Çünkü Çin Ma'ârif Nazırı'nın bulunduğu mahal, "Daru'l Ulumi'l Hamidiyye" nin bulunduğu mahalle iki saatlik mesafede kâindir. Resm-i küşadın hitâmında arabi'l-ibare bir nutuk-ı irâd ed'iyye-i vacubu't-te'diye-i Cenab-ı Hilâfetpenâhi yâd ve tezkâr kılınmıştır. Nutuk ve du'a-yı belîğ, mezkûr Pekin Müftisi, Faziletli Efendi Hazretleri tarafından Çinceye tercüme ve hüzzâra tebliğ ve tevhîm edilmiştir. O esnada hüzzâr arasında ağlayanlar pek çok idi. Çin Müslümanları, anasır-ı saireye benzemezler.

Cidden salâbet-i diniyye ile mütehalli, halûk ve iyi kalplidirler. Lisan-ı din-i mübin olmağla, hâiz-i şeref-i bîpâyân olan Arapçanın aheng-i belagât ve ihtişamı ve “Daru’l Ulumi’l Hamidiyye”nin kapısında temevvücnümâ-yı hidâyet olan Livâ-yı Fevz-i ihtiva-yı Osmanî’nin manzara-yı uluvviyet-i intıması, kulûb-ı sâfiyyeyi hakikaten lebriz-i teessür ve istiğrak eyliyor idi.

Bu suretle resm-i küşâd miskiyyü’l-hitâm olduktan sonra hüzzâr dağılmıştır.

Çin’de mütemekkin ehl-i İslâm şimdiye kadar 40-50 milyon kadar tahmin olunuyordu. Fakat bu tahminde isabet olmadığı bu kere icra kılınan tahkikattan anlaşılmışdır. Çin Nüfus-ı Umumiyye Nezaretiyle diğer mevsûk mahallerden olunan tahkikata nazaran, Çin Müslümanları 40-50 milyon değil, 70 milyona karib olduğu tebeyün etmektedir.²⁴

26 Zilhicce sene 1325

Gazetedeki makalede yer alan “iş bu müessesât-ı ilmiyye, Çin’de ma’arif-i İslamiyye’nin derece-i terakkisine güzel bir misal teşkil eder” cümlesi Babîâlî’nin konuya verdiği önemi açıklamaktadır.

Makalede, Çin’de yaşayan bütün Müslümanların, II. Abdülhamid’e karşı büyük bir saygı besledikleri, Pekin’de 38 camii bulunduğu ve Cuma günleri halifeye dua edildiği ifade edilmektedir. Çinli Müslüman çocukların ilim ve irfandan nasiplerini alabilmeleri için, Çin İmparatorluğunun çeşitli yerlerinde Müslüman çocuklarına mahsus okulların olduğu, her caminin büyük bir medresesi bulunduğu, ilmi müesseselerin dışında yeniden büyük bir müessese kurularak *Daru’l Ulumi’l Hamidiyye* olarak adlandırıldığı belirtilmektedir. Pekin Hamidiyye Üniversitesi’nin açılışına Pekin Milli Eğitim Bakanlığı’ndan katılımın olduğu, Çin Maarif Bakanı bizzat üniversitenin açılışına katılmaya karar verdiği, ancak o gün çıkan bir kar fırtınası dolayısıyla katılmadığı ifade edilmekte. Ayrıca, üniversitenin açılış merasiminde yapılan konuşma ve Sultan için okunan dua, Arapçadan Çinceye tercüme edilerek Müslümanlara tebliğ edildiğinde, Müslümanların sevinmesine, heyecanlanmasına ve gözyaşı dökmelerine sebep olduğu yazılmaktadır.

Pekin Hamidiyye Üniversitesi, Pekin’deki Niou Kiai (Niujie) Camii yanında, üç derslik ve bir ana binadan oluşmaktaydı (Resim 1). Burada görevli bulunan Hafız Ali Rıza ve Hafız Hasan Efendiler, bir yıl içerisinde her yaştan

²⁴ Pekin “Daru’l Ulumi’l Hamidiyye” Medresesi, Tercüman-ı Hakikat, 5 Mart 1908

yaklaşık 120 öğrenciye eğitim vermişler, Çinli Müslümanlar üzerinde olumlu etki bırakmışlardır.²⁵

Abdürreşid İbrahim'in Âlem-i İslâm adlı eserinde, Pekin Hamidiyye Üniversitesi ile ilgili yaptığı değerlendirmede şöyle yazmıştır:

*“Sultan Abdülhamid devrinde Pekin’de Meşihat tarafından gönderilmiş Dağıstanlı Ali Rıza Efendi, Bursalı Hafız Hasan Efendi adında iki kişinin eşliğinde yüzden fazla gence eğitim verilmişti. Ancak bir yılın sonunda Ali Rıza Efendi bir süre güney Çin’deki Hanhav şehrine gitmiş, Hafız Hasan Efendi İstanbul’a geri dönmüştü. Mektep mütevellileri bu durumdan üzüntü duymaktadırlar, çünkü bu iki zatın bir sene içinde büyük hizmetleri geçmiş bulunuyordu. Mektep hala duruyor; çocuklar okutuluyor. Ne yazık ki Arapça bilen olmadıktan dersler Çince olarak yapılmaktadır”.*²⁶

Netice olarak, II. Abdülhamid olumsuz şartlarda tahta çıkmış olmasına rağmen devlete yeni bir ivme kazandırmak amacıyla çok yönlü çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalardan birisi de, halifeliğin kudretini göstermek için dünyanın dört bir tarafındaki Müslümanlarla ilişkiler kurmak ve geliştirmek idi. Bunun için sömürgecilik faaliyetlerine maruz kalarak, temel haklarından yoksun bırakılan Müslümanlara yardımcı olacak faaliyetlerde bulunmuştur. Sultanın kendilerini düşündüğü, onlar için bir şeyler yapmak gayretini gören, işiten Müslümanlar da Osmanlı Devleti’ne daha içten bağlanıyorlardı.

II. Abdülhamid, halifelik fonksiyonunu sadece düşmanı korkutmak, bunun yanında Müslümanların heyecanını canlı ve daimi olarak yaşatmak şeklinde kullanmayı hedeflemişti. Sultanın izlediği Panislamizm politikası, hem yurtdışındaki saygınlığını hem de dış güçlerle pazarlık kudretini artırmıştır.

II. Wilhelm’in, Çin Müslümanlarının Boxer İsyanı içinde bulunmalarını önlemek için II. Abdülhamid’den istediği yardım, akılcı bir manevra ile heyet gönderme şekline çevrilmiştir. Böylece Çinli Müslümanlarla temas sağlanmış, onlar da Halifenin varlığını hissetmişti. Çin Müslümanları da gösterilen bu ilginin bir sonucu olarak sultanın adına, Pekin Hamidiyye Üniversitesini açmak suretiyle minnetlerini ifade etmişlerdir. Osmanlı Devleti’nin gönderdiği hocalar üniversiteden ayrılınca, eğitime Çinli Müslümanlarca devam edilmiş, ancak 1949 Mao Devrimi ile Arapça eğitime son verilmiştir. Bugün bir dersliğinde İslam üzerine kurslar verilen bir yer olarak varlığını devam ettirmektedir.

²⁵ Ocaklı 1999, s.592.

²⁶ Abdürreşid İbrahim, s.93.

KAYNAKLAR

a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

Yıldız Perakende Hariciye Nezâreti Maruzatı (Y.PRK.HR.) 29/69, 30/56
İrade-i Hususi (İ.HUS.) 88/3, 89/68, 88/95, 151/114

b. Gazete Makalesi

“Pekin Daru’l Ulumi’l Hamidiyye Medresesi”, *Tercüman-ı Hakikat*, 5 Mart 1908

c. Telif Eserler

- Abdürreşid İbrahim *Âlem- i İslam*, (Haz.: Mehmed Paksu), Cilt: II, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1987.
- Cullag 2005 Francis McCullag, *Abdülhamid'in Düşüşü*, (Çeviren: Nihal Önal), Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- Deringil 2007 Selim Deringil, *Simgeden Millete*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Devlet 1993 Nadir Devlet, *Çağdaş Türkler*, Çağ Yay., İstanbul.
- Eraslan 1999 Cezmi Eraslan, “II. Abdülhamid ve Osmanlı Devleti’nin İslam Birliği Siyaseti” *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 373- 379.
- Findley 2011 Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi*, (Çev: Güneş Ayas), Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul.
- Finkel 2012 Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü*, (Çeviren: Zülal Kılıç), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Georgeon 1999 François Georgeon, “II.Abdülhamid” *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 266-274.
- Georgeon 2012 François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, (Çeviren: Ali Berktaş), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Huang 2007 Ray Huang, *Çin Tarihi: Bir Makro Tarih Yaklaşımı*, (Çev: Attila Sönmez), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kodaman 1999 Bayram Kodaman, “II.Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler” *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 275-285.
- Lee 1993 C.Hee-Soo Lee, “Çin: III. Ülkede İslamiyet” *TDV İslam Ansiklopedisi* 8, 323-329.
- Lee 1999 C. Hee-Soo Lee, “II. Abdülhamid ve Doğu Asya’daki Pan- İslamist Siyaseti”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 363-372.

Çetin Aykurt

- Ocaklı 1999 Arzu Ocaklı, “XIX. Yüzyıl Sonu ve XX. Yüzyıl Başında Çin Müslümanları ve Osmanlı İlişkileri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 588-593.
- Özyurt vd. 2005 Ayhan Özyurt, Kevser Şeker, Mehmet Vanlıoğlu v.d., *Belgelerle Osmanlı-Türkistan İlişkileri (XVI-XX. Yüzyıllar)*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Sırma 1978 İhsan Süreyya Sırma, “Pekin Hamidiyye Üniversitesi”, *Prof. M. Tayyib Okıç Armağanı*, Sevinç Matbaası, Ankara, 159-170.
- Sırma 1979 İhsan Süreyya Sırma, “Sultan II. Abdülhamid ve Çin Müslümanları” *İslam Tedkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt:8, Cüz:3-4, 199-205.
- Sırma 1980 İhsan Süreyya Sırma, “Sultan II. Abdülhamid’in Çin’e Gönderdiği Enver Paşa Heyeti Hakkında Bazı Bilgiler”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:4, 159-183.
- Sırma 1988 İhsan Süreyya Sırma, “Sultan II. Abdülhamid’in Çin Siyasetine Dair Vesika”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1111-1116.
- Sırma 2009 İhsan Süreyya Sırma, *Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Sırma 2010 İhsan Süreyya Sırma, *II. Abdülhamid’in İslam Birliği Siyaseti*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Turan 2011 Namık Sinan Turan, “Panislamizm Ekseninde II. Abdülhamid Diplomasininin Uzakdoğu Asya Misyonu”, *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, Cilt: 4, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 59-89.

Çetin Aykurt

Bir Büyük Düşünce: Pekin Hamidiyye Üniversitesi

Resim 1: Pekin Hamidiyye Üniversitesi'nin binaları, Çin tarzında inşa edilmiştir. Resim gazetegercek.com sitesinden alınmıştır.

Çetin Aykurt